

ZORAN S. NIKOLIĆ
Filozofski fakultet
Istočno Sarajevo
ROOZBEH R. BAKER
Pravni fakultet
Istočno Sarajevo

UDK 316.334.3:165.9
Monografska studija
Primljen: 14.5.2011
Odobren: 7.8.2011

INTELEKTUALCI I POLITIKA

Sažetak: Radoznalost, naša najdublja unutrašnja intelektualna potreba i interes, proizvela je ono što danas nazivamo naukom. Ovaj rad bavi se problemom međudnosa politike i nauke. Nema potrebe raspravljati ko je stariji, već je važnije fokusirati se na pitanje mere u kojoj nauka može uticati na politički proces. Može li ona doprineti ispravnom donošenju odluka, i, ukoliko može, u kojoj meri? Donošenje odluka često ima prefiks *političko*. Može li intelektualna klasa, koja predstavlja svet nauke, uticati na političko donošenje odluka? Kao što je C. Wright Mills ispravno primetio, ukoliko je intelektualac čovek od znanja, neće optirati ni za jednu posebnu političku struju. Politika intelektualca je, dakle, politika istine. Ima li intelektualac legitimno pravo (ili ne) da bude aktivan u praktičnoj politici? Treba li se ogromni korpus znanja koje je nauka prikupila u prethodnim stolicima zauzdati u cilju uređivanja i upravljanja društvom? Možda, ali paradoks koji se suprotstavlja ovoj tvrdnji je gruba stvarnost koja govori kako korpus znanja koje je proizvela nauka u prethodnim stolicima nije bio u stanju da do današnjeg dana speči eskalaciju nasilja i razvoj dekadencije kroz istoriju. To je jedan od najvećih paradoksa civilizovanog društva i ključno pitanje koje će ovaj rad pokušati da razreši.

Ključne reči: Intelektualci, nauka, politika, moć, pravda, pravo

UVOD

Ovaj rad ispituje ulogu intelektualca¹ u političkoj sferi. U njemu se traži odgovor na pitanje šta se dešava kada intelektualac uđe u političku arenu i žrtvuje svet empirijskog znanja zbog grube normativne realnosti političkog odlučivanja. Ukratko, dileme koje nastaju kao proizvod ovog pitanja u sebi sadrže ono što se u ovom radu označava kao „dilema intelektualca”, odnosno dilema sa kojom se intelektualac suočava pre nego što posveti svoj život traganju za znanjem nasuprot žrtvovanju znanja moći i posledičnom stupanju u svet politike². Ovde je ključna dihotomija između upotrebe „znanja” i upotrebe „moći”. Moć, a posebno politička moć, je na jedan način suprotna razvoju nauke³ (jer se u osnovnom značenju oslanja ne na prosti razum, već pre na silu), ali je u drugom smislu od bitnog značaja za razvoj nauke, jer bez moći, kao i reda koji je često prati, civilizovano društvo ne može da se razvija i napreduje.

Šta je politika, a šta nauka? Da li politika po svaku cenu podrazumeva kočenje razvoja nauke ili je ovo prejaka izjava? S jedne strane, politika se svakako ne pridržava fundamentalnih naučnih principa. Interakcija ove dve vrste društvene akcije, politike i nauke, proizvodi seriju kompleksnih i dinamičnih društvenih procesa. Osim rata i nasilja, nauka i ono što danas podrazumevamo pod politikom, bili su glavni faktori koji su doprineli industrijskom i tehnološkom razvoju u raznim društvima i kulturama kroz istoriju i danas. Pitanje koje se nameće je: da li nauka može doprineti ispravnom odlučivanju i strateškom planiranju? Koliki je značaj naučne analize u tim stvarima i koliki je značaj empirijski zasnovanog načina razmišljanja i rešavanja problema? Drugim rečima, može li se jaz između politike i nauke prenebregnuti?

Intelektualac se danas suočava sa stalnim i promenjivim dilemama. Ove dileme potiču iz principa naučnog znanja i etičkih kodeksa, ali, najpre, iz oblasti složenih socijalnih direktiva (u čijem se korenu nalazi neka vrsta stvarnog centra moći⁴). Ove socijalne dileme mogu se sublimovati u sledeća

¹ Za svrhe ovog rada, (a prema pro-Dreyfusardovom „Manifestu intelektualaca”), termin ”intelektualac” definiše se kao osoba koja koristi razum (kritičku analizu problema) kako bi komentarisala, proučavala i kritikovala savremena pitanja. Ova definicija biće proširena u § I (C).

² U ovom radu, termin ”politika” definiše se kao proces kroz koji vladajuća organizacija unutar određene teritorije ispoljava moć (Weber 1968, p. 54). Definicija će biti proširena u § I (A).

³ U ovom radu, „nauka” se definiše kao dolaženje do istine. Filozofija nauke posmatra fenomene, i, što je možda važnije, dolazi do proverljivih metoda za istraživanje i kategorizaciju spomenutih fenomena. V. Pinnick and Gale 2000. za sjajan pregled literature na ovu temu.

⁴ V. fusnotu 2.

pitanja: (a) da li učestvovati u gruboj realnosti politike, ili (b) izaći iz sveta politike u korist naučnog sveta koji je posvećen kategorizaciji znanja? Treba li intelektualac ili, malo preciznije, da li intelektualac ima legitimno pravo (ili ne) da aktivno učestvuje u politici? Treba li se ogromni korpus znanja koje je nauka prikupila u prethodnim stolicima zauzdati u cilju uređivanja i upravljanja društvom? Možda, ali paradoks koji se suprotstavlja ovoj tvrdnji je gruba stvarnost koja govori kako korpus znanja koje je proizvela nauka u prethodnim stolicima nije bio u stanju do današnjeg dana da speči eskalaciju nasilja i razvoj dekadencije kroz istoriju. To je jedan od najvećih paradoksa civilizovanog društva i ključno pitanje na koje će ovaj rad pokušati da odgovori.

I. Definicije termina

A. *Politika*

Uz ekonomski, vojni i kulturni sistem, politički sistem je vitalni deo svakog društva. Šta je politika? U užem smislu, politika je veština vođenja države i izgradnje odnosa sa drugim državama. Ovaj uži smisao takođe obuhvata ona stanovišta koja stavljaju akcenat na političko ponašanje kao vrstu društvenog ponašanja. U širem smislu, politika se prikazuje kao svaka svesna organizacija društvenih odnosa (tj. aktivnost usmerena prema postizanju svih vrsta unapred određenih ciljeva). Na taj način, politika se posmatra kao praktična aktivnost upravljanja svim oblastima društvenog života. Osim ove dve opšte definicije politike, postoje i druge definicije: politika kao umetnost obmane, umetnost vladanja, veština mogućeg, javna stvar, odnosno politika kao sporazum i saglasnost, kao moć, itd. (Heywood, 2004: 11-29; Simeunović, 2002: 18-32; Tadić, 1996: 48-52). U staroj Grčkoj, politika se poima kao zajednica (kanonija politike), odnosno, kao javna stvar (*res publica*). Postići opšte dobro bio je glavni cilj koji je neko sebi postavio, i zato se definiše kao praktična etika.

U srednjem veku crkva je određivala politiku i moralnost, a u novom veku Niccolo Machiavelli razvio je realistički pogled na politiku, posmatrajući je kao nemilosrdnu borbu za uspostavljanje i očuvanje vladavine. Međutim, Machiavelli nije propovednik zla. Činite dobro, kaže on, ukoliko vam to omogućava uspeh ili najveće izgleda za njega. Drugim rečima, budite licemerni i ne hajte za moralne uzuse. Naš život je borba. Politika je samo refleksija pradavno ustrojenog društva i čovekovih dominirajućih osobina u tako etabliranom, organizovanom, regulisanom, i kontrolisanom društvu.

B. Nauka

Potrebe i interesi ljudske radoznalosti i kreativne dispozicije porodili su nauku. Nauka se delimično, u ovom smislu, može definisati kao metodologija, jer da bi se sakupile i organizovale naučne informacije, istraživač mora da odgovori na sledeće zahteve: da bude organizovan i da planira svoje istraživanje, empirijski zasnuje istraživanje na racionalno formulisanim metodičkim načinima sticanja znanja, definiše zakone kao osnovu objašnjenja i predviđanja, kao i sintetizuje epistemološko i praktično kako se ne bi izgubila veza između predmeta istraživanja i naučno-teorijskih aspekata (kao odraz predmeta istraživanja) (Šešić, 1982: 14-16). Nauka je oblik društvene svesti, jasno određenog predmeta istraživanja, saznanjih ciljeva, metodologije, naučnih principa i kategorijalnog sistema. Budući da je sistematizovano pojmovno znanje, nauka sistemski izvodi istraživanje empirijskih činjenica, čime postiže sintezu kognitivnog i praktičnog, kao i proverljivost zaključaka. Rečeno prostijim jezikom, nauka je sistematizovano pojmovno znanje dobijeno određenim metodama, koje se može verifikovati (Nikolić, 2005: 1-9).

Sociologija proučava društvo kao celinu međusobno povezanih pojava (ukoliko je reč o opštoj sociologiji) ili posebnu sferu društvene stvarnosti, ali kroz interakciju sa ostalim pojavama kao i društvom u celini. Političke prilike, društveno-kulturni i privredni ambijent mogu pogodovati razvoju nauke, crpeti njena saznanja i ugrađivati ih u istinski progresivni društveni razvoj. To je moguće, ali ne i verovatno, jer istorijsko iskustvo uči nas da, pre ili kasnije, saznanja do kojih dolazi nauka prevashodno, direktno ili indirektno, koriste objektivno moćni u društvu u cilju očuvanja i uvećanja sopstvene moći. Politički režim pomera amplitudu ovog odnosa u jednom ili drugom smeru, retko kada je držeci u tački ravnoteže zahteva društva koji se očitavaju kao opšti društveni interes i interes onih koji raspolažu polugama moći u društvu (Nikolić, 2007: 182-184).

C. Intelektualac

Intelektualni sloj čine visokoobrazovani pojedinci koji se odlikuju duhovnim, naučnim i umetničkim stvaralaštvom, kao i oni koji se bave reprodukcijom potvrđenih kulturnih vrednosti unoseći u nju izvesnu kreativnost i inventivnost. Sredinom devetnaestog veka u Rusiji, a nešto kasnije i u Istočnoj Evropi, počeo se upotrebljavati termin *inteligencija*, dok se u Zapadnoj Evropi uglavnom koristi izraz *intelektualci*. Među ovim rečima se ne može ustanoviti neka razlika. Pre bi se moglo reći da se radi o sinonimima. Ni nauka, kao ni svakodnevnica, nije saglasna po pitanju objektivnog značenja reči

intelektualac. Pitanje je da li se intelektualnost stiče visokim obrazovanjem ili je ono samo njegova polazna ali ne i jedina stepenica. Moguće je izdvojiti osnovne pretpostavke koje je neophodno ispuniti u svakodnevnom i profesionalnom životu ukoliko želimo pravilno proceniti da li je reč o intelektualcu ili ne:

Slika 1: Osnovni osobine koje poseduje intelektualac

Zahtevi:	● Kreativnost. ● Visoko obrazovanje. ● Vrhunska profesionalna osposobljenost. ● Svesnost svoje uloge u društvu. ● Savesnost u pogledu intelektualnog rada i značaja dostignuća za društvenu zajednicu. ● Kritičnost i sloboda misli. ● Profesionalizam u poslu, odnosno, predanost svojoj profesiji.

Pokušavajući da opiše i objasni profil intelektualaca u savremenom društvu, Ayn Rand ističe da to moraju biti prevashodno oni koji koriste svoj razum u pokušaju da dešifruju zagonetke savremene civilizacije i koji su spremni da preuzmu inicijativu u progresivnom razvoju društva kao i odgovornost za svoje činjenje (Rand, 1996: 187-189). Rand zapaža i činjenicu da se istinski intelektualci ne odlikuju u naročitoj meri praktičnošću, i da etičnost njihovog činjenja većinom preteže nad korisnošću. Novi, moderni uslovi života i rada zahtevaju od intelektualca da spoji u svom delovanju moralnu i praktičnu dimenziju. Od suštinskih svojstava raznih istorijskih tipova društva zavisilo je i koji je sloj imao poseban status intelektualaca. U kastinskom sistemu to su bili bramani (sveštenici), u periodu antičke Grčke filozofi, a u srednjevekovnoj Evropi duhovna vlastela. U svakom od ovih istorijskih perioda intelektualni sloj je igrao jednu od ključnih uloga društvenog razvoja. Faktor znanja i stručnosti u savremenom društvu predstavlja značajnu komponentu u stvaranju optimalnih uslova njegovog funkcionisanja.

Znanje, stručnost i naučna dostignuća su uvek neophodni društvenom poretku i onim subjektima koji ga uobličavaju. Ali, socijalni status intelektualca ne korespondira sa značajem njihovih duhovnih postignuća. Za uspon na vertikalnoj lestvici potrebno im je još i nešto drugo. To je, prvenstveno, spremnost na svojevrzni *kompromis* sa činionicima realne moći u društvu. Znanje i stručnost su jedan od najznačajnijih činilaca i oslonaca moći u društvu. To, istovremeno, ne znači i da su oni moćni. Znanje jeste pretpostavka moći

naročito savremenog društva, ali oni koji raspolažu njim ne moraju imati moć proporcionalnu značaju svog znanja. *Poslušnost* i *podobnost* pre će obezbediti društvenu promociju nego kolosalni ali i nezavisni intelekt. Nije retkost da, u takvom društvenom ambijentu, intelektualac želeći da se približi eliti moćnih, stavlja svoj intelekt u službu, na raspolaganje moćnim, postajući njihovim oruđem i potporom. Kompromis ove vrste istovremeno znači i odricanje od sopstvene intelektualne slobode i savesti za lično činjenje, uglavnom zarad udobnije i spokojnije egzistencije. Izgubi li slobodu kritičke misli, intelektualcu su odrezali krila, oduzeli sposobnost govora, moć promišljanja, zatvorili ste ga u kavez. Mills na jednom mestu u svojoj studiji 'Znanje i moć' zaključuje da je samo polovina znanja kojim raspolaže čovečanstvo stavljeno u službu onih ideala o kojima razne *vođe* govore, ti ideali bi se ostvarili za vrlo kratko vreme (Mills, 1966: 15). Hipokritičnost je još jedno svojstvo epohe kojoj pripadamo, nezavisno od koga potiče. Isti autor ističe i da je danas mnogo iluzija koje imaju veliki ugled i za koje ljudi od znanja znaju da su iluzije. Ali, istovremeno, oni ih radije prećutkuju ili čak potvrđuju, nego što su spremni otkriti istinu o njima (Mills, 1966: 15).

II. Problematičan odnos između intelektualca i politike

Problematika odnosa intelektualaca i politike datira već od klijanja filozofije i proteže se do današnjih dana Zapadne civilizacije. Vladari moraju postati filozofi a filozofi vladari, saopštio nam je Platon u *Državi*. Već u *Zakonima* koriguje sebe ističući da je bolje imati mudre zakone nego mudre vladare. Jer ukoliko je zakon mudar i onaj koji mudrošću ne raspolaže, moći će valjano da upravlja državom. Aristotel, s druge strane, vidi čoveka kao *zoon politikon*, političko biće. Izvan politike samo je Bog ili varvarin. Čovekov um i sposobnost govora rezultuje *logosom* koji je pretpostavka njegovog političkog života. Dakle, Aristotel nauku promoviše u matricu uspešne politike, jer će se tek tada politika eksponirati kao javno praktikovanje morala.

Immanuel Kant ističe da posedovanje vlasti i moći kvari slobodnu upotrebu uma. Intelektualci, stoga, ne bi smeli da se bave politikom. Slobodno koristiti um, elementarna je pretpostavka da se čovek koji nesumljivo raspolaže intelektom uspne do istinskog intelektualca. Politika, Kantov je stav, bezuslovno oduzima mogućnost čoveku da postane intelektualac. Niccolo Machiavelli dokazuje da posedovanje moći projektuje potrebu za njenim stalnim sticanjem i uvećanjem. To zapaža i obrazlaže i Thomas Hobbes. Uživanje u moći zatamljuje ne samo um, okiva njegovu slobodu već i onemogućava valorizaciju opšteg interesa zbog kojeg društvena zajednica nastaje.

Korifeji sociologije, Auguste Comte i Max Weber npr. isticali su potrebu da se sociolozi posvete učešću u politici jer se centralni ciljevi društva mogu samo na taj način ostvariti. I jedan i drugi su pledirali i učestvovali u praktičnoj politici. C. Wright Mills, sa druge strane, smatra da intelektualac, ukoliko je zaista čovek od znanja, nema neki politički smer. Pre će biti da je njegova politika najpre politika istine. A praktična politika, posebno u procesu kvarenja tradicionalnih demokratskih institucija, samo osujećuje kreativnost intelektualaca, pretvarajući ih ili u sužnja ili disidenta.

III. Međudnos politike i nauke

Da bi napredovalo i razvijalo se, političkom vođstvu je potrebna nauka. Ovaj odnos nije jednostran niti je uticaj politike na nauku isključiv i jednosmeran. Političkom vođstvu su, ukoliko računa na uspeh i, prevashodno, ostanak na vlasti, potrebna saznanja koja nudi nauka. I to ne samo u pogledu praktičnog upravljanja. Da bi zadobila poverenje građana, ozbiljna vlast mora činiti građane zadovoljnim ili bar njihovo nezadovoljstvo svoditi na najmanju moguću meru. Za tako nešto je dobrim delom potrebna implementacija naučnih saznanja u svim sferama društva. Ova okolnost svakako pogoduje ekspanziji naučnog razvoja i statusa intelektualaca. Ali, njihov položaj korespondira i sa spremnošću na kompromis, a kompromis se javlja u nizovima iskustvenih modaliteta. Ni jedan od njih ne pogoduje onome što bi Kant nazvao slobodom uma. Time se posredno utiče na stagnantnost ili involuciju naučne spoznaje. Izrazito represivni režimi ne haju za postignuća nauke sem ukoliko se takva saznanja mogu ugraditi u strukturu njihove vlasti. Intelektualci predstavljaju istinsku ili umišljenu opasnost za svaki apsolutistički i totalitaristički režim. U svakom slučaju, oni to potencijalno i jesu. Spoznati istinu, možda i ne predstavlja problem ako ju je kao takvu teže ne videti negoli videti. Ali, pronaći način, projektovati strategiju i njoj primerenu taktiku različitih vidova otpora i rušenja represivnog poretka, zahteva znanje i pravilnu upotrebu tog znanja. I nauci kao i svakodnevicu je poznat fenomen *videnog a neprimećenog*. Koprena na očima intelektualca ne mora biti posledovana samo nehoticom u opažaju, propustom u analitici i slično. Ona je najčešće rezultat nekog faktora moći u društvu koji se, samim tim, eksponira kao tzv. *faktor percepcije* (Nikolić, 2003: 243).

A. Učešće i političko odlučivanje

Učešće i promenljiv uticaj intelektualaca na donošenje političkih odluka, poznat je u istoriji: od sofista, preko, Platona, Aristotela, Erasmusa Roter-

damskog, Marsilija da Padove, Niccola Machiavellija, Thomasa Jeffersona, pa sve do Josepha Nyea. U nauci je poznato nekoliko teorija i njihovih modaliteta utvrđivanja strategije, taktike, metoda i tehnike planiranja i realizacije političkih odluka. Analitika praktične politike⁵ intenzivira se kroz naučna istraživanja šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetog veka. Planiranje strategije praktične politike zavisi od tipa organizacije: da li je, generalno posmatrano, reč o demokratski uređenoj ili centralistički ustrojenoj organizaciji.⁶ Potom i veličina grupe utiče na uspešnost projektovanja i valorizacije zamišljenog.⁷ Manja grupa zasigurno više pogoduje realizaciji planiranog od velike. Andrew Heywood analizuje četiri osnovna modela donošenja odluka: (1) *model racionalnih aktera*, (2) *inkrementalistički model*, (3) *modeli birokratske organizacije*, and (4) *modeli sistema vrednosti* (Heywood, 2004: 737-745). Pravo ispitivanjem ovih modela može se pronaći metod pomoću kojeg se intelektualci mogu uključiti u politiku.

B. Modeli odlučivanja: kako intelektualci postaju deo političke sfere

Utilitarizam je osnovica *modelu racionalnih aktera*. Antropološka dimezija ovog modela je očigledna, jer teorija racionalnog izbora polazi od ljudske prirode, individualizma ali i egoistične osobine čoveka za zadovoljavanjem sopstvenih potreba i pribavljanju materijalne koristi. Koliko korisnosti i zadovoljstva donosi nekakva odluka? Da bi se odluka donela moraju se sagledati njeni sledeći aspekti: priroda problema, definisanje cilja polazeći od hijerarhije ličnih prioriteta, ocena raspoloživih sredstava za ostvarivanje cilja na osnovu uspešnosti i troškova, odabir onih sredstava koja naviše garantuju uspeh (Heywood, 2004: 737-738). U svakom slučaju, ovde je neophodno jasno formulisati stepen korisnosti i zadovoljstva i mogućeg nezadovoljstva. Tačnost informacija o problemu na koji se odluka odnosi, prioritetni je zadatak analitičara koji se upravljaju ovom paradigmom. Poteškoće koje se javljaju u

⁵ *Policy* (engl.) je izraz za praktičnu i konkretnu politiku u različitim sferama društva. *Politics* (engl.) je oznaka za ono delanje ljudi kojim se stvaraju, unapređuju i štite ili menjaju pravila po kojima se organizuje društveni život.

⁶ *Strategija* je široko upotrebljavan termin koji potiče iz vojne doktrine ali se danas koristi i u teoriji igara, teoriji sistema, politici, sportskim igrama, nauci i sl. Ona se može odrediti kao jasno planiran projekat koji podrazumeva skup međusobno povezanih radnji koji vode postizanju zadatog cilja.

⁷ Termin *taktika* se ne može poistovetiti sa strategijom, mada se sa njom nalazi u najtešnjoj vezi, tačnije, proishodi iz nje. *Taktika* se određuje u odnosu na strategiju kao sublimacija veštine, metoda i sposobnosti postizanja zadatog u obavljanju međusobno povezanih radnji. Dakle, radi se o užoj kategoriji od kategorije strategija.

ovom pogledu postakle su Herberta Simona da konstruiše koncept *ograničene racionalnosti*. Ljudska racionalnost zavisi od konteksta, u tom smislu da je ona proizvod okoline u kojoj je formirana (March, Olsen, 1989: 11-14). Institucije, kao „skupine nepovezanih pravila i rutina koji definišu prikladne aktivnosti po pitanju odnosa između uloga i situacija” (March, Olsen, 1989: 160) ,mogu biti ključne u razumevanju načina na koji su sklonosti pojedinaca formiraju ne putem pojedinačnih kalkulacija s ciljem maksimizacije „vrednosti” i/ili „očekivanja” (tj. kao u čistom *modelu racionalnih aktera* koji je opisan iznad), već pre putem „pravila ponašanja, normi, uloga, fizičkih aranžmana” koji obuhvataju institucionalnu strukturu njihovog okruženja. Ideološka i vrednosna konotiranost donošenja odluka je potpuno irelevantna. Ovaj model je jednostavnije i uspešnije primenljiv u manjim društvenim grupama (upravo zbog usaglašavanja raznolikih interesa) a u idealnom slučaju je optimalan kada je pojedinac taj za koga se projektuje strategija materijalizacije konkretne odluke.

Inkrementalizam predstavlja teoriju po kojoj se odluke donose kroz prilagođavanje novonastalim društvenim uslovima i okolnostima a ne na osnovici jasno definisanih ciljeva i vizije, koju oni koji odluke donose imaju pred sobom. David Braybrook i Charles Lindbloom koncipirali su ovaj model kao svojevrsnu teoriju o snalaženju i prilagođavanju novonastaloj situaciji. Inovativnost je gotovo isključena iz ovog koncepta upravo zbog generalne orijentacije ali i svesnosti o nepotpunosti informacija kao i mogućeg slabog razumevanja postojećeg i budućeg. Reagovanja objekata kojima su prethodne odluke upućene, određuju sadašnje obrasce odlučivanja. Dakle, zaista bez ikakve vizije i jasne dugoročne strategije. Sačuvati pozicije vlasti, reklo bi se, osnovni je orijentir ovim odlukama. Izbeći probleme a ne uhvatiti se u koštac sa njima, moto je ovog modela odlučivanja. Nezavisno na moguće posledice. One u čak bliskoj budućnosti mogu biti katastrofalne po kolektivitet.

Birokratski model i nekoliko njegovih varijanti je u suštini jednostavan teorijski koncept koji primat donošenja odluka stavlja na organizaciju. Ovde su ključna pravila unutrašnje organizacije (kao i oblici ponašanja koji iz njih proizilaze), ali i vrednosti koje karakterišu datu organizaciju (Allison, Zelikow, 1999).

Model sistema vrednosti zasnovan je na uverenjima, ideologijama i vrednostima (ili vrednosnim orijentacijama) kao obrascima ponašanja i osnovom za političko odlučivanje. Paul Sabatier razvija koncept *političkih podsistema*, koji bi trebali da doprinesu čvršćoj integraciji ideja, verovanja i uverenja. Potreba tvoraca politike da postignu postavljene ciljeve vodi ih ka želji da nauče više o problemima sa kojima su suočeni i da se okrenu ka izgradnji okruženja gde se slobodno raspravlja o istraživanjima i gde se informacije

slobodno razmenjuju, što vodi jasnijem razumevanju uticaja politike kroz protok vremena (Sabatier, 1988: 148-157).

IV. Studija slučaja: Hans Kelsen, Vrhovni sud Pakistana i revolucionarna legalnost

Na prvi pogled, eminentni austrijski pravni filozof i Vrhovni sud Pakistana nemaju skoro ništa zajedničko. Ipak, uskoro ćemo videti da nije tako.

Bez obzira što je bio aktivan u političkom životu u svojoj rodnoj Austriji, intelektualac Hans Kelsen se do početka pedesetih godina 20. veka već bio odselio u Sjedinjene Američke Države i uglavnom posvetio predavačkoj i istraživačkoj karijeri. Svojom neslavnom odlukom, koja je doneta 1958. u slučaju *Država protiv Dossa i drugih* ([1958] P.L.D. Supreme Court 533), upravo je Vrhovni sud Pakistana, vratio Kelsena (odnosno njegove naučne teorije) u carstvo politike. Rezultati su bili podjednako katastrofalni i tragični i mogu poslužiti kao upozorenje za sve intelektualce koji se odluče na ulazak u svet politike.

Hans Kelsen može se smatrati intelektualcem prvog reda. Rođen u Pragu 1881. godine (koji je tad bio deo Austro-Ugarske), a odrastao u Beču, Kelsen je postao eminentni stručnjak upravnog prava i filozofije prava. Do kraja Drugog svetskog rata, bio je ne samo redovni profesor Univerziteta u Beču, već i jedan od glavnih stručnjaka zaduženih na radu na nacrtu posleratnog (Prvi svetski rat) austrijskog Ustava.⁸ Kelsen je kasnije postavljen za sudiju austrijskog Ustavnog suda, dok se za vreme međuratnog perioda proslavio objavljivanjem jurisprudencijalnih radova, *Opšte teorije prava i države* i *Čiste teorije prava*. Usponom Nacističke partije, Kelsen je napustio rodnu Austriju i otišao u SAD, gde je počeo da radi kao profesor na Univerzitetu Kalifornija u Berkliju. Kelsen je nastavio karijeru u Americi sve do smrti, 1973. godine.

A. Norme, efikasnost i legalnost: Objašnjenje Kelsenovih teorija

U *Čistoj teoriji prava* Hans Kelsen definiše pravo jednostavno, tj. kao sistem međusobno povezanih normi. Zakon je zakon ukoliko je zasnovan na

⁸ Iako dati Ustav, u čijem je sastavljanju nacrtu Kelsen učestvovao, više nije na snazi u Austriji, u velikoj meri inspirisao je sadašnji austrijski Ustav. Kelsenu se takođe može pripisati stvaranje evropskog modela pravne revizije koji, nasuprot anglo-američko, podrazumeva poseban sud sa nadležnostima pravne revizije (umesto prakse davanja navedene nadležnosti sudovima sa opštom nadležnošću).

normi, koju Kelsen zauzvrat definiše kao nešto što kontroliše aktivnosti i prisiljava subjekte da se ponašaju kako norme zahtevaju. Drugim rečima, test za normativnost je stepen obaveznosti (Kelsen 1967, str. 3-17). Proširujući svoju definiciju u kasnijim radovima, Kelsen dalje navodi kako jedini izvor norme može biti druga norma. Istorija, prošla društvena praksa, itd., nikad se ne mogu okvalifikovati kao norma (jer način na koji neko „treba” da postupa ne može logički proizlaziti iz načina na koji neko nešto već „postupa”) (Kelsen, 1949: 408-410). S obzirom na rečeno, Kelsen tvrdi kako se svi pravni sistemi (preko normi koje ih čine) mogu izvesti iz hipotetičke *grundnorm*, ili *osnovne norme* (Kelsen, 1949: 131, 395-396). Pravo se, prema kelsenovskom sistemu, ne vezuje za moral, i potvrđuje se iznutra.

Polazeći od ove definicije koja je izneta u *Čistoj teoriji prava*, Kelsen je kasnije pokušao da formuliše naučnu teoriju o poreklu prava. Istražujući ovu temu u revidiranom engleskom izdanju *Opšte teorije prava i države*, Kelsen je tvrdio da se pravo sastoji iz dva elementa: (1) *osnovne forme* (što je novi koncept); and (2) *osnovne norme* (koja je prvi put izneta u *Čistoj teoriji prava*). Vladavina prava sastojala se iz sistema u kojem su zakoni bili zakoni, i ništa više od toga. *Osnovna norma* kaže da se zakoni sastoje iz kazni („delikt”) koje se primenjuju na ljude ukoliko se ne povinuju pravilima (Kelsen, 1949 : 50-57). Ukoliko se ispravno shvati, zakon, prema tome, predstavlja uputstvo relevantnim zvaničnicima o kaznama koje treba primeniti na one koji se ne pridržavaju zakona (Kelsen, 1949 : 50-57). Na osnovu datog konceptualnog okvira, Kelsen je zatim pokušao da formuliše razumevanje onoga što je zapravo dovelo do pada jednog ustavnog poretka i njegovu zamenu drugim. Kelsen je zaključio da kriterijum za zamenu starog ustavnog poretka novim zavisi od toga da li novi poredak može: (a) uspešno zameniti / zbaciti stari poredak, i (b) biti efikasan u svojim aktivnostima (Kelsen, 1949 : 41-42, 117-118). Upravo pad starog ustavnog poretka u Pakistanu, 1958. godine, i njegova zamena nečim užasnim i novim, vratiće Hansa Kelsena, odnosno njegove teorije, nazad u svet politike.

B. Primena Kelsenovih teorija: Vrhovni sud Pakistana i Država protiv Dossa i drugih

1. Istorijska pozadina

Pakistan se na mnogo načina može smatrati izmišljenom državom. Isklesan iz starog britanskog Radža u Indiji, trebao je da posluži kao dom za potkontinentalne muslimane. Domaći otpor britanskoj vladavini na Indijskom potkontinentu se prvobitno grupisao oko multiveroisповesnog Indijskog nacionalnog kongresa (INC), koji je osnovan 1885. sa skromnim ciljem da po-

veća domaće učešće u političkoj administraciji britanskog Radža. Vremenom, INC se orijentisao ka zahtevima za punu nezavisnost Indijskog potkontinenta od Ujedinjenog Kraljevstva i imao ključnu ulogu u nastojanjima za ostvarenje ovog cilja. Nakon nekoliko decenija, međutim, rascepi između muslimanskih vođa na Potkontinentu počeli su da odvlače pažnju sa zahteva za nezavisnu, ujedinjenu Indiju, i umesto toga pozivali potkontinentalne muslimane da se odvoje u nezavisnu državu. U velikom broju, potkontinentalni muslimani okupili su se oko Muhammada Ali Jinnaha, bivšeg člana INC, i njegove Muslimanske lige (AIML). Do 1947., kada su britanske vlasti pristale na davanje nezavisnosti, došlo je do konsenzusa da Potkontinent treba podeliti, odnosno „razdvojiti” na dve nezavisne države, Indiju i muslimanski dom pod nazivom Pakistan.⁹

Razdvajanje, odnosno rođenje Pakistana, bila je nasilna i traumatična rabota. Došlo je do ogromnih pomeranja muslimana i Hindusa, često praćenih krvavim masakrima, budući da se mnoštvo potkontinentalnih muslimana preselilo unutar granica novog Pakistana i obratno.¹⁰ Veliki deo industrijskog kapaciteta starog britanskog Radža nalazio se unutar nove države Indije, što je značilo da je novi Pakistan, uglavnom agrarnog karaktera, odvojen od tradicionalnih tržišta sirovina (Talbot 1998, str. 96-98). Geopolitički posmatrano, nova država suočila se sa zaprekama: s jedne strane nalazili su se neprijateljski nastrojeni Avganistanci, a sa druge isti takvi (ili još gori) Indijci (Talbot, 1998 : p 99).¹¹ S političke strane, nova država ostala je bez najsposobnijeg vođe, Muhammada Ali Jinnaha, koji je, nakon što je postao prvi generalni upravnik, umro nakon jedne godine u službi. Njegova smrt označava početak perioda duboke nestabilnosti u novoj naciji. Trebalo je punih devet godina da bi država objavila Ustav usred rivalstva i unutrašnjih borbi između različitih političkih grupa.¹² Ključna filozofska razlika između političkih grupa počivala je na pitanju da li Pakistan treba biti jako centralizovana unitarna država ili labava federacija kvazi-autonomnih provincija. S obzirom na multi-etnički sastav nove države, ovo pitanje bilo je bitno (Newberg, 1995 : 35-68). Ustav iz 1956. centralizovao je moć i razgradio tradicionalne provincijske granice

⁹ Ime „Pakistan” predstavlja spoj pet severnih jedinica starog britanskog Radža, sa uglavnom muslimanskom većinom: Pandžaba, Avganistanske provincije, Kašmira, i Sind-Beludžistana.

¹⁰ Pakistanski cenzus iz 1951. navodi 10% od 70 miliona stanovnika kao izbeglice. V. Talbot 1999, str. 101.

¹¹ Neprijateljstvo prema Avganistanu potiče iz njegovog odbijanja da prihvati „Durandsku liniju razgraničenja” iz 1893. godine, koji je uspostavio demarkacionu liniju između starog britanskog Radža i Avganistana. Neprijateljstvo prema Indiji potiče iz neprijateljstva INC i AIML od pre nezavisnosti, kao i uzajamnog neprijateljstva između zajednica koje je nastalo nakon podele Potkontinenta i rođenja nezavisnog Pakistana i Indije.

¹² V. Newberg 1995, str. 35-68 za detaljan opis ovog uzburkanog perioda.

koje su postojale u vreme uspostavljanja nezavisnosti, s ciljem marginalizacije mnogoljudnog Istočnog Bengala (Talbot, 1998 : pp 143-144).¹³ Daleko od stvaranja osećaja stabilnosti, međutim, ponovno povučene granice stvorile su više haosa, jer su se političke vođe otimale za kontrolu. 8. oktobra 1958., predsednik Pakistana, Iskander Mirza, priglasio je vanredno stanje u državi i postavio šefa vojnih snaga, generala Ayuba Khana, za glavnog administratora (CMLA). Do kraja meseca, sam predsednik Mirza bio je prisiljen da napusti Pakistan i Ayub Khan i pakistanska vojska preuzeli su kontrolu.

Prema režimu vanrednog stanja, koji je određen u oktobru 1958., čelnici vanrednog stanja sa Ayubom Khanom (CMLA) kao glavešinom, zamениli su većinu izabranih civilnih zvaničnika. Federalni i provincijski parlamentarci, zajedno sa političkim partijama, bili su raspušteni, a mnogi političari uhapšeni (Newberg, 1995 : pp 72). Ustav iz 1956. zamenjen je Propisima o vanrednom stanju, iako su dati Propisi uputili nove vlasti da upravljaju civilnim ustanovama društva, u meri u kojoj je to bilo moguće, prema Ustavu iz 1956. (Newberg, 1995 : pp 72-73). Civilni sudovi, uključujući Vrhovni sud Pakistana, nisu bili raspušteni, već su njihove moći zauzdane, kao i sprečene (prema Propisima o vanrednom stanju) da dovedu u pitanje ordinanse koje su objavili čelnici vanrednog stanja (Newberg, 1995 : 72-73). 27. oktobra, 1958, samo tri sedmice nakon objavljivanja vanrednog stanja, Vrhovni sud Pakistana bio je suočen sa presudom legalnosti objave vanrednog stanja i vladavine Ayuba Khana kao administratora u slučaju *Država protiv Dossa i drugih* ([1958] P.L.D. Supreme Court 533).

2. *Država protiv Dossa i drugih*

Problem u *Državi protiv Dossa i drugih* bili su Propisi o krivičnim delima na državnoj granici (FCR), koji su regulisali upravljanje u plemenskim oblastima u kojima su većinu stanovništva činili Paštuni (posebno u Severozapadnoj graničnoj provinciji). Pre uspostavljanja vanrednog stanja u oktobru 1958., doneti su sudski nalozi koji su doveli u pitanje FCR kao suprotne Čl. 5 Ustava iz 1956., a Vrhovni sud Zapadnog Pakistana utvrdio je da su FCR u suprotnosti sa Ustavom iz 1956. U dalekosežnoj presudi koja je izašla iz okvira prvobitnog slučaja koji je stavljen pred njega, Vrhovni sud Pakistana, u skoro jednoglasnoj presudi (samo jedan sudija nije se slagao), odlučio je da FCR više nije u suprotnosti sa Čl. 5 Ustava iz 1956., budući da spomenuti Ustav više nije bio na snazi. Oslanjajući se na Hansa Kelsena i njegove teori-

¹³ Ideja je poznata kao „jedna jedinica” i bila osmišljena da grupiše sve provincije u zapadnom delu države u novu super-provinciju ili „jednu jedinicu” koja će zatim marginalizovati moć provincije Istočni Bengal.

je o tome kako se staro ustavno ustrojstvo zamenjuje novim, Vrhovni sud Pakistana je rekao da, ukoliko budu uspešne, revolucije mogu postati „činjenice koje stvaraju pravo”. Budući da je uspostavljanje vanrednog stanja procenjeno kao uspešno, abrogacija Ustava iz 1956. kroz vanredno stanje bila je legalna.¹⁴

Većinska odluka u slučaju *Dossa*, koji je vodio vrhovni sudija Muhammad Munir, analizu je zasnovala na *pravnom pozitivizmu*¹⁵ i kao takva, usmerila je pažnju na ustavno-pravni poredak države. Polazeći od Kelsenove *grundnorm* ili *osnovne norme*, Munir je tvrdio da se validnost svih zakona u političkoj zajednici može naći u „prvom ustavu” države (tj. principima osnivanja), kao i načinu na koji ostali sekundarni zakoni izvode ([1958] P.L.D. Supreme Court 538). Munir je nastavio analizu raspravom o situacijama u kojima revolucija remeti ustavni poredak. Revolucije mogu biti ili nasilne ili mirne i imaju različite motive, ali važno teorijsko pitanje bilo je, prema Muniru, koliki će uticaj revolucija imati na postojeći ustavni poredak ([1958] P.L.D. Supreme Court 538-539). Munir je odgovorio na pitanje na sledeći način:

[U]koliko je revolucija pobedonosna u smislu da osobe koje dobiju moć za vreme promene mogu uspešno da zahtevaju od stanovništva jedne zemlje da se pokore novom režimu, onda sama revolucija postaje činjenica koja stvara pravo, jer se potom njena legalnost ne prosuđuje pozivanjem na ukinuti Ustav već pozivanjem na njenu uspešnost ([1958] P.L.D. Supreme Court 539).

Za Munira je upravo „efikasnost promene” (tj. njena efektivnost, odnosno uspešnost) pretpostavljala validnost revolucije, i, samim tim, legitimnost. Iznoseći takve tvrdnje, Munir se u potpunosti oslanjao na Kelsena i njegove teorije o tome kako se stari ustavni poredak zamenjuje novim. Citirajući Kelsenovu *Opštu teoriju prava i države*, po sopstvenom mišljenju, Munir je citirao Kelsenov stav da legitimnost u pravnom ustrojstvu potiče iz efikasnosti i kako kriterijum za zamenu starog ustavnog poretka novim zavisi od toga da li novi poredak može: (a) biti uspešan u zameni / zbacivanju starog poretka, kao i (b) biti efektivan u pogledu aktivnosti ([1958] P.L.D. Supreme Court 539-540). Polazeći od toga da je „uspešan državni udar međunarodno priznat metod promene ustava”, Munir je opravdao nezakonito preuzimanje vlasti (npr. državni udar) kao legitiman, ali i legalan (i uspešan) metod političkog suprotstavljanja ([1958] P.L.D. Supreme Court 539-540).

¹⁴ Od propisa o vanrednom stanju Vrhovni sud uzeo je u razmatranje *Laws Continuance in Force Order* (President's Order no. 1 of 1958, Gazette Extraordinary, 10 Oct. 1958).

¹⁵ *Pravni pozitivizam* ističe kako se pravo (kao opšti ideal) sastoji od onoga što je proglašeno („objavljeno”) od strane odgovarajućeg autoriteta. Pravo se ne zasniva na bezvremenim ili univerzalnim principima, kao što to tvrde, na primer, pristalice *teorije prirodnog prava*, po kojoj postoje određeni principi inherentni samom pravu.

Stav koji je zauzeo vrhovni sudija Munir u slučaju *Dosso*, a koji je vremenom postao poznat kao revolucionarna legalnost (*revolutionary legality*), imaće dalekosežne negativne posledice za politički razvoj Pakistana, jer će državni udar Ayuba Khana biti prvi od mnogih vojnih načina preuzimanja vlasti. Legitimizacijom vojnog upada u upravu, Munir je u *Dossu* postavio scenu za trajno vojno uplitanje u državnu politiku. Iako su određeni naučnici, ponajviše Paula R. Newberg, pokušali da „spasu” Kelsena tvrdeći da je Munir u *Dossu* pogrešno protumačio Kelsenove teorije o legitimnosti u pravnom poretku, ove tvrdnje nisu prihvaćene.¹⁶ Glavna teza Newbergove po pitanju Kelsena je da je Munir pogrešno protumačio vezu između efikasnosti i validnosti (tj. legitimnosti) zakona koje je Kelsen formulisao. Iako je tačno, kako Newbergova ističe, da je Munir previše naglasio ulogu efikasnosti u stvaranju validnih zakona tvrdeći da ona predstavlja „esencijalan uslov” (dok je Kelsen tvrdio da je samo „neophodan uslov”) ne može se samo na osnovu ovoga tvrditi da je Munir pogrešno protumačio Kelsena. Kelsen je kristalno jasan u *Opštoj teoriji prava i države* kada kaže da je efikasnost ključna komponenta u determinisanju zamene jednog pravnog poretka drugim;¹⁷ zaista, Munir je citirao sledeći pasus iz *Opšte teorije prava i države* od reči do reči u *Dossu*¹⁸:

Nijedan jurist neće tvrditi da će, čak i nakon uspešne revolucije, stari ustav i zakoni zasnovani na njemu ostati na snazi na osnovu pretpostavke da nisu poništeni na način koji je prethodni poredak predvideo. Svaki će jurist pretpostaviti da je stari poredak, kojem više ne odgovara nijedna politička stvarnost, prestao da bude validan, i da sve norme, koje su validne unuta novog proetka, validnost crpe isključivo iz novog ustava. Sledi da, sa ovakvog pravnog aspekta, norme starog poretka više ne mogu biti priznate kao validne. (Kelsen, 1949 : str. 118)

Uspešne revolucije proizvode sopstvenu validnost ili, prostije rečeno, ukoliko se steknu odgovarajući uslovi, jači zaista može da kvači. Kelsen je ispitivao ove ideje i motive na čisto hipotetičkoj osnovi, ali je serija događaja koje je slučaj *Dosso* proizveo u Pakistanu bila sve samo ne hipotetička. Ovi događaji imaće užasne dugotrajne posledice za milione ljudi.¹⁹

¹⁶ V. npr. Newberg 1995, str. 73-75.

¹⁷ Kasniji intelektualci, među kojima je ključni Joseph Raz, pokušali su da isprave neke od slabosti koje su uočili u Kelsenovoj koncepciji prava i legitimnosti, kao i nastojanjima da se legitimna vlast posmatra moralno opravdanom, nasuprot posmatranju legitimne vlasti kao internog sistema koji nema nikakve veze sa moralom. V. Raz 1979, str. 124-147.

¹⁸ V. [1958] P.L.D. Supreme Court 540.

¹⁹ Biće potrebno petnaest godina i povratak demokratije da bi Vrhovni sud Pakistana preinačio *Dosso* u slučaju *Asma Jilani v. Government of Punjab* ([1972] P.L.D. Supreme Court 139). Vrhovni sud je u slučaju *Asma Jilani* presudio da Kelsenove teorije o revolucijama kao stvara-

V. Večita dilema intelektualca: pitanje dvostruke ponude i izbor

Slučaj Hansa Kelsena i presuda Vrhovnog suda Pakistana u *Državi protiv Dossa i drugih* služi kao pokazatelj i upozorenje šta se dešava kada politika izvrši invaziju na svet nauke u kojem boravi intelektualac. Kelsenov ulazak u pakistansku politiku je još zanimljiviji s obzirom na činjenicu da je taj ulazak bio nevoljan. Za razliku od modela odlučivanja koji su prethodno opisani,²⁰ Kelsenov ulazak u pakistansku politiku bio je nevoljan: njegove teorije drugi su iskoristili za političke ciljeve na načini koji Kelsen, koji je bio intelektualac preokupiran razmišljanjima o hipotetičkim *grundnormama* i poklopu pravnih poredaka, nikada ne bi ni zamislio.²¹

Istinski intelektualac mora, na kraju, težiti kontinuiranom širenju carstva znanja, a da se istovremeno kloni carstva politike. Kompromis je izraz čovekove racionalnosti, ali postizanje kompromisa sa, često destruktivnim, silama politike ne pripada carstvu racionalnog, a posebno ne carstvu racionalnosti koju proizvodi intelekt u kombinaciji sa savešću. Da li je iščilela izreka da intelektualci predstavljaju savest čovečanstva? Savest ishodi iz morala, i to onog univerzalnog tipa koji je indikator istinskih vrednosti čoveka koje ga čine ljudskim bićem. Već u prethodnim primerima – modelovanja donošenja odluka, intelektualac je stavljen pred neugodan izbor. On se pita, on nudi rešenja, svoje znanje ugrađuje u mehanizme vlasti a ova vlast je mahom egocentrično etablirana. Demokratski plašt može kriti izrazito autokratski režim. Ovaj režim može delovati samo u jednom interesu – sopstvenom. Prstenovi vlasti koji se difuziono prostiru oko svog matičnog jezgra pribavljaju deo kolača moći. Moć, po svom karakteru, teži ka sopstvenom uvećanju. Kako sem represijom, strahom i manipulativnom nagradom, držati u pokornosti? Moderna uprava za tako što potrebuje naučne informacije. Intelektualac može ući u politiku kroz primere modela odlučivanja koji su pre obrađeni, ali tim putem kompromituje sebe.

Koji je najbolji legalni demokratski nosilac političke moći? Onaj čije ime dobar deo građana ne zna. Onaj koji uživanje u privilegiji moći menja za

ocima činjenica i doktrina *revolucionarne legalnosti* koja je izvedena iz njih u slučaju *Dosso* više ne važe u Pakistanu.

²⁰ Videti § III.

²¹ Treba takođe naglasiti da upotreba Kelsenovih teorija o revolucijama i zameni ustavnih poredaka nije bila ograničena samo na Vrhovni sud Pakistana. Visoki sud u Ugandi u slučaju *Uganda v. Commissioner of Prisons, ex p. Matovu* ([1966] E.A. 514), i Visoki sud Rodezije u *Madzimbamuto v. Lardner-Burke N.O.* ([1968] 1 R.L.R. 192), koristili su Kelsenove teorije na suštinski isti način.

strogi profesionalizam, za sopstveno žrtvovanje kako bi doprineo boljitku ustanove na čijem je čelu a čiji je istinski vazal. Kao što kaže Jevandelje po Marku: „I onaj koji hoće da bude prvi među vama, da svima vama bude sluga” (10. glava Jevandelja po Marku). Ukoliko ne stvori jezgro sledbenika i njima ne bude prvi među jednakima, osuđen je na propast. Sam kompromis ulaska u politiku i svet moći osuđen je na propast, jer intelektualac neminovno nema uticaja. To je jedan od niza razloga zašto u nekim sredinama ljudi nerado prihvataju reforme. Stanje haosa i nereda pogoduje dekadenciji, rađa vremena na vreme potrebu za razaranjem, razgradnjom. U tom stanju oni koji su svojim karakterom lako odnegovani za prihvatanje obrasca pomenutog ponašanja, lako se organizuju i delaju na podlozi iracionalnog. Iracionalno u sopstvenim predstavama autosugestivne obmane predstavljaju racionalnim. Njihova saradnja i integrisanost ne počiva na ličnim simpatijama, međusobnom poštovanju i službovanju ideji koja ishodi iz morala vrlina a koja je uvek okrenuta dobrom za drugog. Takvi i ne razumeju da takvo što postoji. **Evgeny Evtushenko** nas je baš na ovo upozorio rečima: „Odavno primećujem da se loši na ovom svetu drže skupa, još iako se tako mrze. U tome je njihova snaga. Dobri ljudi su osamljeni i to je njihova slabost”.

Savest ne koincidira po automatizmu sa intelektom. Vrhunski intelektualci su svoje znanje, sasvim legitimno, iznosili na tržište i takođe legitimno, prodavali ga kao svaku drugu robu. Ovaj čin njihove slobode ne bi predstavljao ništa loše kada ne bi znali ko je bio kupac. Diktatorima na svakom institucionalnom nivou, potrebni su oni koji će znati kako manipulirati masama. Još je Scipio Zigele zaključio da se psihologija gomile razvija na impulsivnosti, sklonosti nasilju i sugestibilnosti. Psihologija čopora poznata je i kod praktikvanja drugih oblika psihičkog i fizičkog nasilja nad pojedincem a koga danas označavamo imenom *mobing*. Gustave Le Bon za gomilu kaže da je organizovana i u različitoj meri trajna društvena grupa. Pojedinci u grupi razmišljaju, delaju i osećaju se potpuno drugačije nego što bi to bio slučaj da su odvojeni od pomenute grupe (Le Bon, 2005: 9-11). Ko razvija primarnu strategiju psihologije gomile? Intelektualci.

Pitanje savesti i umnosti čak ni kod Sokrata nije u potpunosti jasno formulirano. Sokratov unutrašnji glas nije isključiv u ravnoteži umnosti i savesti individuuma ili grupe. To je svojevrsni izbor na razumu zasnovan. Učiniti nešto ili ne, na način koji nameću okolnosti transponovane posredstvom uma u individualnoj ili kolektivnoj svesti i prelomljene kroz savesnost. To ne znači potpuno odricanje savesnosti intelektualca, jer zaista istinski put intelektualca mora biti otpor prema tiraniji. Intelektualac može takođe da se bori koristeći um i znanje: razotkrivanjem laži i govorenjem istine, ali i putem sitnih ali i radikalnih aktivnosti. On se može odlučiti i na druge vidove supros-

tavljanja, čak i kroz saradnju sa nosiocima moći i dekadencije. Ova strategija može se zasnivati na nastojanju da se kroz saradnju čini sve ono što bi se moglo nazvati „opštim interesom” pod plaštom zaštite interesa moćnih. Ona je opterećena mnoštvom otežavajućih činilaca, kako za aktera akcije tako i za njen ishod. Biti otkriven i kažnjen a ne dovršiti naumljeno, najveći je problem subjekta akcije. Subjekt mora računati sa ograničenim vremenom i prostorom za delovanje, i mora učiniti što više i delovati što efikasnije za što kraće vreme. Najblaže rečeno- problematična situacija.

Intelektualac nema neki politički smer. Ako je zaista čovek od znanja njegova politika je na prvom mestu politika istine i njegova sposobnost da tu istinu predstavi pravim ljudima, na pravi način i pravo vreme, reči su C. Wright Millsa. One ponajbolje govore kakvu ideju kao političku opciju uma i savesti treba da slede intelektualci (Mills, 1966: 5-27). Na kraju krajeva, uloga intelektualca, njegova jedina uloga, je da se snagom reči suprotstavi moći.

ZAKLJUČAK

Što više znanja, to veća osujećenost. U ovoj rečenici sadržana je suština jednog od niza paradoksa moderne civilizacije. Ukoliko ne postoji spremnost da se postignu iracionalni i problematični kompromisi koji su spomenuti u ovom radu, moć znanja vodi ka objektivnoj društvenoj nemoći. Ova tragičnost intelektualaca nije stvar ličnog doživljaja nego je odraz objektivnih okolnosti na kojima se temelji društvo. „Osećanje tragedije kod intelektualaca koji posmatraju ovaj prizor predstavlja ličnu reakciju na politiku i privrednu neodgovornost” (Mills, 1966: 7). Sistem organizovane neodgovornost svojstven modernom društvu, pothranjuje se i delom održava na proverenim i potvrđenim naučnim informacijama. To jedan od dva izbora intelektualaca, ali to ne znači da ovim činom intelektualci postaju delom nosilaca realne društvene moći. Ne, oni stavljaju svoje znanje na raspolaganje fundamentima moći u društvu. (Nikolić, 1998: 48). Dosta iluzija se danas plasira javnosti. Neke od njih su poznate, dok su druge skrivene. Bez obzira na to, oni koji se ozbiljno posvećuju društvenim naukama znaju da su to iluzije. Oni koji prećutno ili otvoreno potvrđuju ove iluzije, pre nego što pokušavaju da otkriju istinu o njima, oduzimaju slobodu sopstvenom umu, a bez slobode ne može biti istinske nauke.

Literatura:

1. Allison, Graham and Phillip Zelikow (1999.): *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*. 2nd ed. New York: Pearson Longman.
2. Heywood, Andrew (2004.): *Politika*. Prevod sa engleskog Jovan Jovanović. Beograd: Clio.
3. Kelsen, Hans (1949.): *General Theory of Law and the State*. Prevod sa nemačkog Anders Wedberg. Cambridge: Harvard University Press.
4. Kelsen, Hans (1967.): *Pure Theory of Law*. Prevod sa nemačkog Max Knight. 2nd ed. Berkeley: University of California Press.
5. Le Bon, Gustav (2005.): *Psihologija gomile*. Prevod sa francuskog Živan Živano-
vić. Beograd: Algoritam.
6. March, James G. and Johan P. Olsen (1984.): „The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life.” *The American Political Science Review* 78: 734-749.
7. March, James G. and Johan P. Olsen (1989.): *Rediscovering Institutions*. New York: The Free Press.
8. Mills, C. Wright (1966.): *Znanje i moć*. Prevod sa engleskog Olivera Stefanović. Beograd: Savremena administracija.
9. Newberg, Paula R. (1995.): *Judging the State: Courts and Constitutional Politics in Pakistan*. Cambridge: Cambridge University Press.
10. Nikolić, Zoran (1998.): *Milsova kritička sociologija*. Beograd: NDS.
11. Nikolić, Zoran (2003.): *Fenomen percepcije moći*. Beograd: NDS.
12. Nikolić, Zoran (2005.): *Sociologija*. Istočno Sarajevo: Univerzitet u Istočnom Sarajevu.
13. Nikolić, Zoran (2007.): *Sociologija moći*. Istočno Sarajevo: Univerzitet u Istočnom Sarajevu.
14. Pinnick, Cassandra, and George Gale (2000.): „Philosophy of Science and History of Science: A Troubling Interaction.” *Journal for General Philosophy of Science* 31: 109-125.
15. Rand, Ayn (1996.): „Za novog intelektualca, i novog intelektualca.” in *Sociologija forver*, ur. Dragoljub Đorđević, Niš: JUNIR.
16. Raz, Joseph (1979.): *The Authority of Law: Essays on Law and Morality*. Oxford: Oxford University Press.
17. Sabatier, Paul A. (1988.): „An Advocacy Coalition Framework of Policy Change and the Role of Policy-Oriented Learning Therein.” *Policy Sciences* 21: 129-168.
18. Šešić, Bogdan (1982.): *Osnovi metodologije društvenih nauka*. Beograd: Naučna knjiga.
19. Simeunović, Dragan (2002.): *Teorija politike*. Beograd: OPN praktikum.

20. Tadić, Ljubomir (1996.): *Nauka o politici*. Beograd: Beogradski izdavačko-graficki zavod.
21. Talbot, Ian (1998.): *Pakistan: A Modern History*. New York: St. Martin's Press.
22. Weber, Max (1968.): *Economy and Society*. New York: Bedminster Press.

TABELE KORIŠĆENIH SLUČAJEVA

1. *Asma Jilani v. Government of Punjab*, [1972] P.L.D. Supreme Court 139.
2. *Dosso and another v. the State*, [1958] P.L.D. Supreme Court 533.
3. *Madzimbamuto v. Lardner-Burke N.O.*, [1968] 1 R.L.R. 192.
4. *Uganda v. Commissioner of Prisons, ex p. Matovu*, [1966] E.A. 514.

TABELE KORIŠĆENIH ZAKONA

1. *Laws Continuance in Force Order*, President's Order no. 1 of 1958, Gazette Extraordinary, 10 Oct. 1958.

INTELLECTUALS AND POLITICS

Summary: Curiosity, our deepest inner needs and intellectual interests, has produced what we today call science. This paper addresses the problem of the relationship between politics and religion. There is no need to discuss who is older, but more importantly focus on the question of the extent to which science can influence the political process. Whether it can contribute to correct decision-making, and, if it is, to what extent? Decision-making often has a prefix political. Can the intellectual class, which represents the world of science, influence the political decision-making? As C. Wright Mills noted properly, if an intellectual is a man of knowledge, will not opt for any particular political power. Intellectual policy is, therefore, the policy of truth. Is there a legitimate intellectual right (or not) to be active in practical politics? Should be a huge body of knowledge that science has accumulated in previous centuries to curb the development and management company? Perhaps, but the paradox that confronts this claim is harsh reality that says that body of knowledge produced by science in recent centuries has been unable to date of specific escalation of violence and decadence development throughout history. This is one of the greatest paradoxes of civilized society and the key question that this paper will try to resolve.

Key words: *intellectuals, science, politics, power, justice, law*